

OHRID SCHOOL OF LAW 2020

IURIDICA PRIMA

Institute for Legal – Economic Research and Education

International Scientific Conference
OHRID SCHOOL OF LAW
2020

11
12

*The Future of the Law:
Facing the Challenges of Covid 19*

IURIDICA PRIMA

11-12

IURIDICA PRIMA

Institute for Legal – Economic Research and Education

7-th International Scientific Conference

OHRID SCHOOL OF LAW

2020

*The Future of the Law:
Facing the Challenges of Covid 19*

22-25 October 2020 Ohrid

11-12

Издавач:

Институт за правно-економски истражувања и едукација

ЈУРУДИКА ПРИМА

Димо Хаџи Димов 8/1-1 Скопје, Република Македонија

iuridicaprima.mk

iuridicaprima@gmail.com

Publisher:

Institute for Legal-Economic Research and Education

IURIDICA PRIMA

Dimo Hadzi Dimov 8/1-1 Skopje, Republic of Macedonia

iuridicaprima.mk

iuridicaprima@gmail.com

За издавачот:

Проф. д-р Ангел Ристов

Претседател на Институтот IURIDICA PRIMA

For the Publisher:

Angel Ristov, Phd

Associate Professor Faculty of Law Iustinianus Primus

University "Ss. Cyril and Methodius" Republic of North Macedonia

Печати:

Стоби Трејд

Print:

Stobi Trejd

Зборникот на трудови – Охридска школа на правото
е достапен на EBSCO базата Legal Source, како и на www.iuridicaprima.mk

Collection of Papers – Ohrid School of Law is available on
<http://www.ebscohost.com/public/legal-source>
<http://www.iuridicaprima.mk/downloads>

IURIDICA PRIMA

Институт за правно економски истражувања и едукација

7-ма Меѓународна научна конференција

**ОХРИДСКА ШКОЛА НА ПРАВОТО
2020**

*Иднината на правото:
Наспроти предизвиците од Covid 19*

22-25 Октомври Охрид 2020

11-12

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

34(082)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Охридска школа на правото (6 ; 2020 ;
Охрид)

Охридска школа на правото : 2020. Иднината на правото : соочувајќи
се со предизвиците на Covid 19 / 6-та Меѓународна научна конференција,
22-25 Октомври Охрид 2020 ; [главен и одговорен уредник Ангел Ристов]. -
Скопје : Институт за правно-економски истражувања Јуридика Прима, 2020.
- 2 св. (328 ; 317 стр.) : илустр. ; 25 см

Трудови на повеќе јазици. - На преднасл. стр.: Ohrid school of law 2020.
Future of the law : facing with the chalanges of Covid 19 / 6-th
International Scientific Conference 22-25 October Ohrid 2020. - Фусноти
кон текстот. - Библиографија и summaries кон одделни трудови

ISBN 978-608-66152-7-7 (кн. 11)

ISBN 978-608-66152-8-4 (кн. 12)

а) Право -- Зборници

COBISS.MK-ID 52807173

Institute for Legal – Economic Research and Education
IURIDICA PRIMA

Editor –in-chief: Professor Angel Ristov, PhD
Secretary: Ilija Rumenov, PhD

International Editorial Board:

PhD, Ivan Rushev, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria; Phd, Mihail Malchev, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria; PhD, Barbara Novak, Faculty of Law, University in Ljubljana, Republic of Slovenia; PhD, Velibor Korać, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro; PhD, Ilija Vukčević, Faculty of Law, University, Donja Gorica, Podgorica, Republic of Monte Negro; PhD, Nenad Tešić, Faculty of Law, University in Belgrade, Republic of Serbia; PhD, Novak Krstić, Faculty of Law, University in Nis, Republic of Serbia; PhD, Marko Bevanda, Faculty of Law, University in Mostar, Republic of Bosnia and Hercegovina; PhD, Radenko Jotanović, Faculty of Law, University in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Hercegovina; PhD, Sanja Gongeta, Republic of Croatia, College of Applied Sciences Lavoslav Ružički in Vukovar, Republic of Croatia; PhD, Lidija Šimunović, Faculty of Law, University in Osijek, Republic of Croatia; PhD, Marko Tomljanović, Faculty of Economic and Business, University in Rijeka, Republic of Croatia; Seregin Andrej Viktorovich, Assistant Professor, Candidate on Legal Sciences, South Federal University, Rostov on Don, Russian Federation; PhD, Ivana Shumanovska Spasovska, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia; PhD, Lazar Jovevski, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia; PhD, Jovan Zafirovski, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of North Macedonia; PhD, Ilija Rumenov, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of North Macedonia; LLM, Ilija Manasiev, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of North Macedonia; PhD, Toni Gjorgiev, Military Academy, Skopje, Republic of North Macedonia, PhD, Zoran Jovanovski, Military Academy, Republic of North Macedonia; PhD, Milica Shutova, Faculty of Law, University “Goce Delchev, Stip, Republic of North Macedonia; PhD Ivica Josifovic, Faculty of Law, University “Goce Delchev, Stip, Republic of North Macedonia; PhD, Bekim Nuhija, Faculty of Law, South East European University, Tetovo, Republic of North Macedonia; PhD, Arta Selmani Bakiu, Faculty of Law, South East European University, Tetovo, Republic of North Macedonia; PhD Irma Bairami, Faculty of Law, State University in Tetovo, Republic of North Macedonia; LLM, Marjan Kocevski, Notary Public, Skopje, Republic of North Macedonia.

Институт за правно-економски истражувања и едукација
ЈУРИДИКА ПРИМА

Главен и одговорен уредник: проф. д-р Ангел Ристов
Секретар: доц. д-р Илија Руменов

Меѓународен уредувачки одбор:

Д-р д-р Иван Русчев, Правен факултет Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија; Д-р Михаил Малчев, Правен факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија; Д-р Барбара Новак, Правен факултет, Универзитет во Љубљана, Република Словенија; Д-р Илија Вукчевиќ, Правен факултет, Универзитет Доња Горица, Подгорица, Република Црна Гора; Д-р Велибор Кораќ, Правен факултет, Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора; Д-р Ненад Тешиќ, Правен факултет Универзитет во Белград, Република Србија; Д-р Новак Крстиќ, Правен факултет Универзитет во Ниш, Република Србија; Д-р Марко Беванда, Правен факултет Универзитет Мостар, Република Босна и Херцеговина; Д-р Раденко Јотановиќ, Правен факултет Универзитет во Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина; Д-р Сања Гонцета, Колец на применети науки Лавослав Ружички, Република Хрватска; Д-р Лидија Шимуновиќ, Правен факултет, Универзитет во Осиек, Република Хрватска; Д-р Марко Томљановиќ, Правен факултет, Универзитет во Ријека, Република Хрватска; Серегин Андреј Викторович, кандидат на правни наука Јужниот федерален универзитет во Ростов на Дон, Руска Федерација; Д-р Ивана Шумановска Спасовска, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил Методиј“ Скопје; Д-р Лазар Јовевски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил Методиј“ Скопје; Д-р Јован Зафировски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје; Д-р Илија Руменов, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје; М-р Илија Манасиев, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје; Д-р Тони Ѓоргиев, Воена Академија „Михајло Апостолски“ Скопје; Д-р Зоран Јовановски, Воена Академија „Михајло Апостолски“ Скопје; Д-р Милица Шутова, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип; Д-р Ивица Јосифовиќ, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип; Д-р Беќим Нуџија, Правен факултет, Универзитет ЈИЕ Тетово; Д-р Арта Селмани Баќиу, Правен факултет, Универзитет ЈИЕ Тетово; Д-р Ирма Бајрами, Правен факултет, Државен универзитет во Тетово; М-р Марјан Коцевски, нотар во Куманово.

СОДРЖИНА / CONTENTS

ПРЕДГОВОР	
EDITORIAL NOTE.....	11
ТРУДОВИ / ARTICLES	
Проф. д-р Светомир Шкарик ЕВРОПСКО УСТАВНО ПРАВО И ЕВРОПЕИЗАЦИЈАТА НА МАКЕДОНСКАТА ПРАВНА МИСЛА.....	13
Проф. д-р Иван Русчев* ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРАВОСПОСОБНОСТТА НА ЛИЦА, КОИТО НЕ СА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ ПРИ ПРИДОБИВАНЕТО НА ВЕЩНИ ПРАВА В СТРАНАТА.....	29
Проф. д-р Ангел Ристов ВЛИЈАНИЕТО НА ВИРУСОТ КОВИД 19 НА ГРАЃАНСКОТО ПРАВО..	43
Проф. д-р Зоран Јовановски ТЕК НА ПРВОСТЕПЕНА ПОСТАПКА СО ДОНЕСУВАЊЕ НА РЕШЕНИЕ И ЗАКЛУЧОК ВО СУДСТВОТО НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	51
Prof. dr Vladimir Kozar Doc.dr Vanda Božić UGOVOR O OSIGURANJU I PRAVNA PRIRODA REGRESNOG ZANTEVA.....	63
Проф. д-р Тони Ѓоргиев М-р Гоце Стоиловски ПРЕКУ ПРИВАТИЗАЦИЈА НА ВОДНИТЕ РЕСУРСИ ДО ГОСПОДАРЕЊЕ СО СВЕТОТ.....	79
Проф. д-р Елена Давитковска д-р Ирина Мајовски РАБОТАТА НА ЈАВНИТЕ ОРГАНИ ВО УСЛОВИ НА ПАНДЕМИЈА ОД КОВИД-19.....	107

Bekim Nuhija, PHD Stefani Stojchevska Arta Selmani, PhD THE INFLUENCE OF MILITARY INTELLIGENCE UPON INTERNATIONALRELATIONS.....	125
Ivica Josifovic, Phd Igor Kambovski THE ROLE OF NATIONAL PUBLIC PROSECUTORS VIS-À-VIS THE EUROPEANARRESTWARRANT.....	141
Д-р Јорданка Галева ВЛИЈАНИЕТО НА МУЛТИКУЛТУРНИТЕ ПРАШАЊА ВРЗ ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И КРАЛСТВОТО ДАНСКА.....	155
Проф. д-р Драги Рашковски ДИГИТАЛНИТЕ ПАРТИИ ВО ПРАВНИОТ И ПОЛИТИЧКИОТ ЖИВОТ.....	183
Доц. д-р Михаил Малчев ПРАКТИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАЖНЯВАНЕ НА НЕДЕЛИМИ ПРАВА, ПРИДОБИТИ ЧРЕЗ НАСЛЕДЈАВАНЕ.....	195
доц. д-р Елена Нешовска Ќосева ИДНИНАТА НА МЕЃУНАРОДНОТО И МАКЕДОНСКОТО ДАНОЧНО ПРАВО: СООЧУВАЊКИ СЕ СО ПРЕДИЗВИЦИТЕ ПО ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕТО НА БЕПС ИНКЛУЗИВНАТА РАМКА НА ОЕЦД.....	221
Доц. д-р Ирма Бајрами ИСПИТУВАЊЕ НА НАСЛЕДСТВОТО ПРЕД НОТАРОТ.....	241
Д-р Калтрина Зеколи Шаќири ТЕНДЕНЦИЈА ЗА ЛИБЕРАЛИЗИРАЊЕ НА РАЗВОДОТ НА БРАКОТ ВО ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ (КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА).....	257
д-р Роза Гурмешевић УТИЦАЈ АЛГОРИТАМСКИХ СИСТЕМА НА ЛЃУДСКА ПРАВА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ.....	279

м-р. Александар Шопов СУДСКА ЕТИКА.....	303
Невена Јовановић НОВИ ПРАВНИ ИЗАЗОВИ КОРЗ ПРИЗМУ САВРЕМЕНИХ БЕЗБЕДНОСНИХ ПРЕТЊИ.....	325
Jovana Anđelković, MA Nevena Jovanović, MA EVROPSKI STANDARDI PRAVNOG STATUSA DRŽAVNIH SLUŽBENIKA	341
Емилија Алексовска Попоска ИСТРАЖУВАЊЕ НА СЛУЧАИ ОД ПРАКСА ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	355
м-р Ирена Чупона ВЛИЈАНИЕТО НА КОВИД 19 ВРЗ БРАЧНИТЕ И СЕМЕЈНИТЕ ОДНОСИ.....	375
м-р Вероника Рашковска ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ КАЈ ДИГИТАЛНИТЕ МЕДИУМИ ПРЕКУ ФИНАНСИРАЊЕ ОД СТРАНА НА ДОНАТОРИ ВО РАМКИТЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА.....	385
м-р Андреа Здравковска ЗАЈАКНУВАЊЕТО НА МЕРКИТЕ ЗА ЗАШТИТА ОД СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО КАКО ПРАВЕН ОДГОВОР НА ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД КОВИД 19.....	401

ПРЕДГОВОР

Почитувани, пред Вас е Збирката на трудови том 11 и 12 од шестата Меѓународна научна конференција ОХРИДСКА ШКОЛА НА ПРАВОТО – 2020, под наслов: „Иднината на правото: Наспроти предизвиците од Ковид 19“, која за прв пат не се одржа во живо на Охридското крајбрежје, поради забраната и мерките за заштита на здравјето од опасниот вирус. Конференцијата беше посветена на многу значајна и актуелна тема во современото општество, а тоа е иднината на правото. Од дамнина е познато дека правото го уредува животот на луѓето (*ubi homo ibi ius*), кој што е сложен и динамичен. Поради тоа правото треба да го прати животот на луѓето од причина што тоа постои за луѓето, а не обратно луѓето за правото. Промените во општествените околности, развојот на науката, технологијата и прогресот на целокупните достигнувања на човештвото се од исклучителна важност за правото и неговата иднина. Правото не може да ги предвиди и да ги уреди сите животни односи (*rapta rei*). Затоа е неопходно тоа да се менува, реформира и прилагодува. Дека е тоа така ни потврди I пандемијата од Ковид 19 вирусот кој промени се. Го засегна целокупното човештво. Ги промени нашите животи, навики, социјални односи, целокупното човеково живеење... Опасниот вирус се одрази не само на здравјето на луѓето, туку и на правото, правните односи и остварувањето на основните слободи и човекови права. Но, животот продолжува и понатаму...со вирусот или без него. Се надеваме, како многу пати во минатото, човештвото ќе го победи и овој невидлив непријател, извлекувајќи поуки за подобра иднина на правото во интерес на граѓаните.

Главен и одговорен уредник
Проф. д-р Ангел Ристов

FOREWORD

Honorable, before you is the Collection of Papers Volumes 11 and 12 of the Sixth International Scientific Conference OHRID SCHOOL OF LAW - 2020, entitled: "The Future of Law: Towards the Challenges of Covid 19", which for the first time was not held live at the Ohrid coast, due to the ban and measures for protecting the health from the dangerous virus. The conference was dedicated to a very important and current topic in modern society,

and that is the future of law. From long time ago it is known that law regulates human life (*ubi homo ibi ius*), which is complex and dynamic. That is why law should follow people's lives because it exists for people, and not vice versa people exist for the law. Social changes, the development of science, technology and the progress of the overall achievements of humanity are of utmost importance for law and its future. The law cannot predict and regulate all life relations (*panta rei*). It is therefore necessary to change reform and adjust it. This necessity was confirmed by the pandemic of Covid 19 virus that changed everything. It affected on all of humanity. It changed our lives, habits, social relations, the whole human life ... The dangerous virus affected not only the health of people, but also the law, legal relations and the realization of fundamental freedoms and human rights. But life goes on ... with or without the virus. We hope, as many times in the past, that humanity will defeat this invisible enemy, learning lessons for a better future of law in the interest of the citizens.

Editor-in-chief
Prof. Dr. Angel Ristov

Проф. д-р Тони Ѓорѓиев*
М-р Гоце Стоиловски**

ПРЕКУ ПРИВАТИЗАЦИЈА НА ВОДНИТЕ РЕСУРСИ ДО ГОСПОДАРЕЊЕ СО СВЕТОТ

342.7:628.1
556:338.246.025.88
Original research paper

Апстракт: Порастот на бројот на земјанине, зголемувањето на бојатството и на животниот стил на светско ниво, ја надминува способноста на планетата да се справи со последиците од човечките активности. Резервите на свежа вода нема да бидат доволни за да ги задоволат потребите на растечката популација во светот.

Според прогнозиите за неколку години цената на водата на светско ниво ќе се зголеми за неколку пати. Тоа значи дека бизнисот со водата ќе стане еден од најисплаќливите.

Во светот, под диќат на големите меѓународни корпорации, Светската банка и ММФ веќе започнал процес на приватизација на изворите на пивка вода. Денес се почесто се поставува прашањето дали земјанине во блиска иднина се соочени со нереално поскапување на водата за пиење и нејзино приватизирање насекаде низ светот. Тој што ќе биде господар на природните извори има најголеми шанси да преживее во наредните децении и векови.

Клучни зборови: вода, ресурси, приватизација, конфликти.

Вовед

На Земјата нема природен ресурс како водата и без неа нема живот на нашата планета. Без вода, едно лице би можело да живее

---

* Вонреден професор, Воена академија „Ген. Михаило Ајостолски Скопје

** Докторант, Воена академија „Ген. Михаило Ајостолски Скопје

само неколку дена, поради што денес често слушаме дека во иднина ќе се водат војни, токму за вода. Здравата вода за пиење е се повеќе извор на профит за приватните компании, што ја ограничува нејзината достапност.

Подрачјата на планетата Земја кои се во голема опасност од суша и недостаток на вода за пиење се големите делови од Северна и Средна Америка, Африка, Азија и Австарлија. Русија е еден од двата преостанати извори на водното богатство коешто е од голема важност за човечкиот живот. Неизбежно се поставува прашањето дали причината за обрачот што се стега околу Русија е драгоцената течност без којашто е невозможен животот на планетата Земја.

Половина од земјината топка нагло се суши, а вода за пиење има се помалку. Многубројните истражувања покажуваат дека Европа нема да се соочи со толку големи проблеми со сушата колку што се проблемите од населувањето на луѓе коишто од Азија и Африка доаѓаат со семејствата за да го продолжат својот живот без страв од недостатокот од вода.

Управувањето со водните ресурси е сè поважно прашање во светот поради зголемениот ризик од достапноста на вода за пиење и хигиенски потреби.

Според извештајот на УНДП од 2006 година, почеста причина за достапност на вода за пиење е лошото управување со достапните водни ресурси, бидејќи повеќето земји и региони имаат доволно вода за сите човечки потреби.¹

Различните анализи укажуваат дека светот денес е загрозен од глобална криза за вода, врската помеѓу водата и сиромаштијата денес е препознаена и од меѓународната заедница.

Постојат неколку важни предизвици со кои се соочува секторот за водните ресурси, и во земјите во развој и во развиените земји. Првиот предизвик претставува одржување на постојната инфраструктура што вклучува намалување на протекување, замена и проширување на постојните мрежи. За да се постигне ова, има потреба од финансиска автономија, вклучувајќи одржливи и еднакви тарифи, и ефикасно собирање приходи. Покрај тоа, субјектите задолжени за водните ресурси треба правилно да управуваат со истите, за што е потребно градење на менаџерски капацитети и подобрување на ефикасноста и продуктивноста. Еден од начините за справување со овие предизвици е преку учество на приватниот сектор.

---

¹ Статистичките податоци од Програмата за развој на ООН покажуваат дека 17% од светската популација немаат пристап до безбедна и чиста вода.

Вклучувањето на приватниот сектор во управувањето со водните ресурси е една од најконтроверзните и најемотивните дебати за тековниот развој на дискурсот. Од една страна, предлагачите кои тврдат дека бидејќи владите не успеаја да обезбедат квалитетна вода за секого, приватниот сектор може да го реши овој проблем користејќи ги принципите на пазарот. Со други зборови, приватниот сектор може да ја подобри ефикасноста, да го прошири опфатот на услугите, да донесе повеќе инвестиции и да ги ослободи владите од буџетски дефицити. Од друга страна на спектарот се оние кои сметаат дека водата е општо добро и не треба да биде во рацете на приватниот сектор. Тие тврдат дека бидејќи водата е суштината на самиот живот, не треба да се третира како друга стока за која се применуваат стандардните принципи на пазарот. Со други зборови, приватниот сектор не може да применува само критериуми за оваа основна потреба. Во овој контекст, пристапот до вода за секого станува човечко право и државата има обврска да му го обезбеди овој витален ресурс на секого.

Во овој поглед, одредени земји, како Шведска, им забраниле на водостопанските компании да остваруваат профит. Други, како што се Холандија и Уругвај, забраниле приватност на нивните системи. Друга група на земји се наоѓа помеѓу овие две екстремни позиции. Оваа група смета дека решенијата можат да се најдат со истовремено разгледување на водата како економско добро и човечко право.

1. Водни ресурси

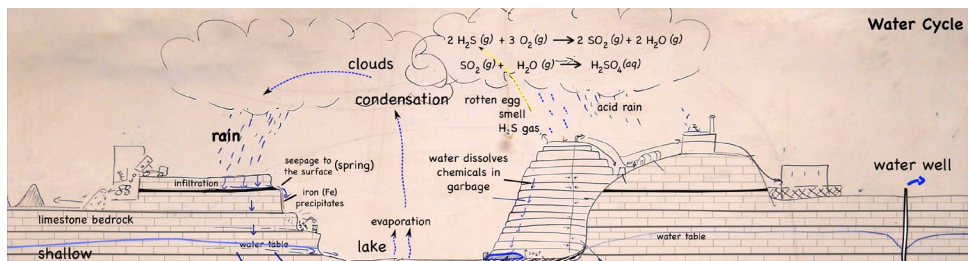
1.1. Водниите ресурси и нивниот настанок

Планетата земја е засолниште за водата во нашиот Сончев Систем. Само мал дел од водата е за пиење, околу 70 отсто од нашата планета се покриени со океани, езера, реки, мочуришта и други извори на вода. Водата е од суштинско значење за животот каков што го знаеме. Но, и ден денес многу малку знаеме за тоа како водата се појавила на Земјата.

Планетата земја била родена од облак од прашина и гас пред 4,5 милијарди години, заедно со остатокот од Сончевиот Систем. Во својата рана историја на животот, како што растела, таа добила вода. Сеуште се поставува прашањето како ја добила.

Според некои теории на одредени научници кометите донеле вода на Земјата. Но таа научна теорија е комплицирана. Во 2014 година научниците откриле дека кометата 67P/Чурјумов-Герасименко, проучувана од мисијата „Розета“, имала различен тип на вода од онаа што ја имаме на Земјата.

Слика 1
Figure 1

Според друга теорија можеби Земјата се родила „водена“. Земјата постепено ја акумулирала својата маса од подигање камења во близина, па можеби тие камења имале вода во нив. Ако е така, тогаш како од малку вода добивме длабоки океани?

Едно ново истражување дава решение за оваа дилема. Сето тоа има врска со регионот каде што Земјата прво била формирана. За среќа, нашата планета е во зона каде што водата не само што е возможна, туку е и честа. Сончевата светлина е доволно топла за водата да не замрзне, без да биде премногу жешка за да испари. Новиот модел вели дека нашата планета била формирана од зрна прашина што содржеле вода.

Зрната со текот на времето се лепеле едно со друго под влијание на гравитацијата. Потоа истите станувале камчиња, камчињата станувале камења, а камењата станувале светови малку помали од планетата. На крајот, планетата Земја се родила од нив.

Според некои нови пресметки малите зрна можат да соберат доволно вода во милион години, со што се објаснува количеството на вода на Земјата.²

Исто така, постои Енцелад, месечината на Сатурн што поттикнува вода и молекули „пријателски настроени“ кон водата, месечината на Јупитер, Европа, има океан и многу други ледени и водени светови само во нашиот Сончев Систем. На крајот се поставува прашањето зошто ние истражуваме каде е животот во универзумот кога немаме завршено со истражувањето на можноста за во нашиот сопствен Сончев Систем?

1.2. Светски резерви на водни ресурси

Водата зазема околу 70 проценти од површината на Земјата, од кои 95 проценти или 1.380 милиони кубни метри е солена, додека само 5 проценти е слатка вода. Значајни резерви од околу 8 милиони

² Според холандската истражувачка школа за астрономија во Амстердам.

кубни метри се наоѓаат во подземјето, што е за 30 проценти повеќе од количеството вода во езерата и во реките. Глобалната потрошувачка на вода во текот на изминатите 100 години порасна 6 пати, а до 2050 година таа ќе биде двојна.

Слика 2
Figure 2

Една третина од популацијата живее во области во кои има недостиг на вода.³ Околу 1,1 милијарда луѓе на планетата денес немаат пристап кон вода која не би донела никаков ризик врз здравјето на луѓето. Луѓето се уште неодговорно ги загадуваат водните извори и не се грижат за последиците.

До 2040 година дека потребата за вода ќе ја надмине моменталната состојба за 40 отсто.⁴ Недостигот од вода „ќе ги спречи големите држави да произведуваат храна и енергија, создавајќи потреси на светските пазари на храна и спречувајќи го екомонскиот развој“ при што Северна Африка, Блискиот Исток и Јужна Азија ќе го претрпат најсилниот удар.⁵

---

3 Изјава на Генералниот секретар на ОН Бан Ки Мун.

4 Според предвидувањата на ОДНИ (Office of the Director of National Intelligence-USA).

5 Според разузнувачки извештај на ОДНИ.

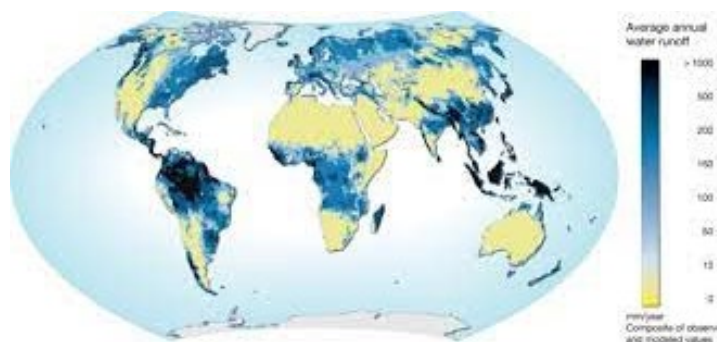
Вода	Зафатнина водата во км ³	на % од слатка вода	% од вкупната количина на вода
Океани, мориња, заливи	1 338 000 000	-	96,54
Лед, глечери, мраз	24 064 000	68,6	1,74
Подземна вода	23 400 000	-	1,69
Свежа вода	10 530 000	30,1	0,76
Солена вода	12 870 000	-	0,93
Влажна земја	16 500	0,05	0,001
Лед во земја	300 000	0,86	0,022
Езера	176 400	-	0,013
Слатководни	91 000	0,26	0,007
Атмосфера	12 900	0,04	0,001
Мочуришта	11 470	0,03	0,0008
Реки	2 120	0,006	0,0002
Билошка вода	1 120	0,003	0,0001

Табела 1. Попис на водата на нашата планета⁶

Table 1. List of water on our planet

1.3. Водните ресурси на земјината топка

Нашата планета е богата со вода но со развојот на современата технологија се прошируваат можностите за искористување на водните ресурси, лесно достапна, природно слатка, уште помалку пивка вода на Земјата има релативно малку.

Слика 3

Figure 3

⁶Податоци според USGS (United States Geological Survey).

Од вкупната вода на планетата Земја 96,5 % ја сочинуваат морињата, а останата вода од 3,5 % се наоѓа на копното. Околу 1 % од водата на копното е солена што значи остануваат само 2,5 % слатка вода, но и таа не е целата лесно достапна за употреба. Во ледените покривки од поларните предели, во вид на лед и во земјата замрзната е 69,5 % од слатката вода.

Останатаите околу 29 % се наоѓаат во подземјето, како влага во земјата и во течна состојба во водоносниците којашто е изразено нерамномерно распределена. Само околу 1 % слатка вода на Земјата (0,007 % од вкупната вода) е на располагање за потребите на човештвото.

1.4. Водниџе ресурси на койнојџо

Водните ресурси на копното е главен извор на слатка вода за потребите на човештвото. Се смета дека таа просечно годишно изнесува околу 47000км³, од кои 2/3 од површинските текови, а остатокот од подземните и помал дел (околу 6%, најмногу на Антарктикот) од топењето на ледот. Околу 80% од вкупните површински текови се однесуваат кај високите географски ширини и екваторскиот појас, кадешто живеат помал дел од светското население.

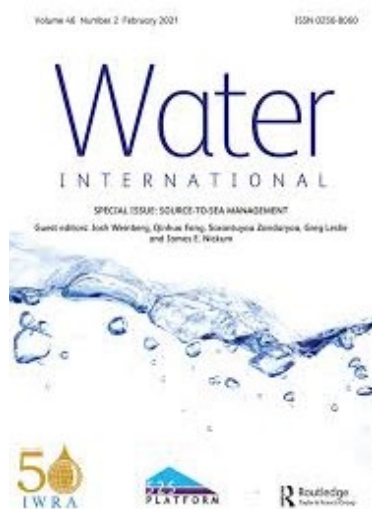
Со зголемувањето на светската популација се намалува годишната количина на слатка вода по глава на човек и таа денес изнесува 7700м³ по жител на годишно ниво или на регионално ниво: Јужна Америка 34960 м³, Австралија 20480 м³, Северна Америка 16260 м³, Африка 6460 м³, Европа 4660 м³, Азија 3370 м³. Според УНЕСКО: Во Европа 8% од светските водни ресурси се распоредени кај 13 % од светското население, Азија 36% од светските водни ресурси се распоредени кај 60 % од светското население, Африка 11% од светските водни ресурси се распоредени кај 13 % од светското население, Северна Америка 15% од светските водни ресурси се распоредени кај 8 % од светското население, Јужна Америка 26% од светските водни ресурси се распоредени кај 6 % од светското население и Австралија и Океанија 5% од светските водни ресурси се распоредени кај 1 % од светското население.

1.5. Водаџа за џиење низ меѓународниџе докуменџи

Меѓународното хуманитарно право и правото на здрава животна средина го заштитува пристапот за безбедна и чиста вода за задоволување на човековите потреби. Женевската конвенција од 1949 година и нејзиниот Протокол од 1977 година ја потенцира основната

важност на пристапот до чиста вода, како во нормални така и во воени услови.

Според Актот од 1997 година, властите во Јужна Африка, во Филипини и во Непал треба да водат совесна политика за овозможување на правото на вода на своите граѓани, а исто така треба и да ги одржуваат капацитетите од каде што се овозможува таа вода.

Слика 4
Figure 4

Според препораките на Светската здравствена организација, изворот на вода не треба да биде оддалечен повеќе од 1 км, а времето на собирање и полнењето вода не треба да трае повеќе од 30 минути. Во најголем дел од Африка и Азија, жените мораат да пешачат во просек 6 км за да наполнат вода, а неправилното користење вода за хигиенски потреби придонесува за зголемување на болестите за 88 %.

Парламентот и Советот на Европската унија на 23 октомври 2000 година ја имаат усвоено рамковната директива за водата (2000/60/ЕС). Оваа директива представува највиок акт поврзан со водата во Европската унија и истата стапила на сила на 22 декември 2000 година.

Во 2014 ЕУ се има согласено да го исклучи управувањето со снабдувањето со вода и резервите на вода, од правилата за управување на европскиот внатрешен пазар.

Парламентот на Словенија го изгласа амандманот според кој обилните резерви на чиста вода на земјата се “јавно добро управувано од државата” а не “пазарен производ”. Со амандманот пристапот до вода станува основно човеково право, и таа повеќе не може да биде

комерцијализирана (пакувана и продавана). Дополнувањето на Уставот на Словенија гласи дека “секој има право на чиста вода за пиење” и било изгласано со 64 гласови за, и ниту еден против. Словенечката вода е со многу добар квалитет, и заради нејзината вредност, во иднина таа сигурно ќе биде мета на апетитите на странски држави и меѓународни корпорации. Словенија е првата членка на ЕУ која го вовела правото на вода во Уставот, додека низ светот тоа веќе го имаат направено 15 други држави.

Повеќето членови на германскиот парламент кренале рака за законот со кој правото на вода се исфрла од листата на основните човекови права. За цивилизациска придобивка што Обединетите нации ја усвоија по Втората светска војна, 299 пратеници во Бундестагот сметаат дека водата не е човеково право и гласале за продажба на водата на корпорации, 75 од нив не се заинтересирани за оваа тема и не гласале, 124 пратеници немаат никакво мислење за човековите права и гласале воздржано, а само 122 пратеници гласале против приватизацијата на водата.

1.6. Правото на вода како елементарно човеково право

Во времето кога била донесена „Основната повелба за човекови права“, во 1948 година, за проблемите поврзани со водата за пиење, човештвото немало претстава.

Од 2010 година, недостигот од чиста вода за пиење станува „најголемата повреда на човековите права во светот“: Експертите предвидуваат дека ако не се престане со загадување, нема да има доволно вода за секого. Многу брзо човештвото ќе се соочи со многу голема еколошка криза за вода.

Преку „Проектот за сина планета“ кој што се ангажира за заштита и поправедна распределба на ресурсите со вода во светот се иницираше меѓународната кампања за вметнување на правото на чиста вода во Повелбата на ОН.

За да може да се справи општеството со кризата за вода и да го овозможи правото на вода, Обединетите нации го признаа правото на вода како елементарно човеково право за обезбедување чиста и здрава вода за пиење.

Концептот на обликување на правото на вода првично бил утврден во 1977 година на Конференцијата на Обединетите нации во Мар дел Плата, Аргентина. Усвоениот акциски план се однесувал на сите луѓе независно од нивната социјална и економска положба.

Правото на вода било предмет на расправа и на одржаните седниците на комитетите во состав на ОН, во 2002, 2006 и 2007 година, каде што правото на вода било проширено и надградено во смисла на развивање на капацитетите за вода и овозможување на еднакви услови за обесправените луѓе кои се лишени од тоа право.

На 28 јули 2010 година, Генералното собрание на Обединетите нации преку Резолуцијата А/РЕС/64/292 ја прогласува чистата вода за пиење и за санитарни потреби за човеково право од суштинско значење.

САД, Канада и Велика Британија го спречувале гласањето за резолуцијата. Германија, на пример, која според зборовите на нејзиниот амбасадор Петер Витиг е една од земјите кои најрешително се борат за право на чиста вода, гласала за резолуцијата.⁷

Во текстот на резолуцијата се изјавува дека „правото на чиста и квалитетна вода за пиење и до санитарни инсталации е човеково право од суштествено значење за квалитетниот живот“.

Во резолуцијата се подвлекува фактот дека 884 милиони луѓе низ светот немаат достап до квалитетна вода за пиење и над 2,6 милијарди не располагаат со основни санитарни инсталации.

Слика 5
Figure 5

Во документот се истакнува, исто така, дека околу два милиона лица, повеќето мали деца, умираат секоја година од болести, предизвикани од нечиста вода за пиење и недостиг од основни санитарни уреди.

---

⁷ Инаку за резолуцијата поднесена од страна на Боливија, гласале 122 од 163 присутни членки на ОН. Останатите 41, исклучиво индустриски земји од северот, биле воздржани.

1.7. Распределбата на пивка вода е нерамномерна

Водата е темел на многу природни процеси, а особено биолошките. Без вода нема живот, истата представува предуслов за производство на сите намирници.

Недоволните залихи на свежа вода во многу делови од светот се поврзани со нарушување на животната средина, ограничување на производството на храна, загрозување на здравјето на луѓето и станува извор на конфликт во врска со распределба на води.

Ако снабдувањето со свежа вода на Земјата е распределено во согласност со распределбата на светското население, тогаш тоа (во сегашната фаза на користење на водата по глава на жител) на вода е доволно за 20 милијарди луѓе. Сепак, распределбата на свежа вода на Земјата е исклучително нерамномерна, па во светот повеќе од 6 милијарди луѓе немаат пивка вода ни за најосновните потреби.⁸

2. Управување со водните ресурси

2.1. Модели за управување со водните ресурси

Во модерниот свет денес се познати три модели за управување со водните ресурси:

- бирократско управување;
- ново јавно управување и
- партиципативно управување.

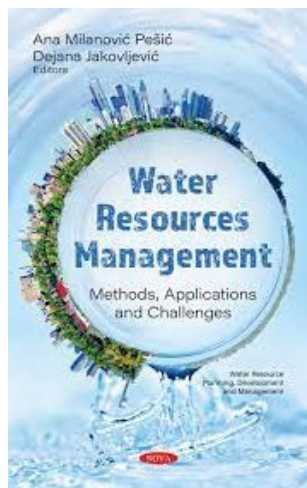
Бирократското управување вклучува модернизирани верзија на строга хиерархија на управување каде што одлуките се носат во централната власт и се спроведуваат по директна командна линија до најниските сегменти при управувањето.

Новиот јавен менаџмент става акцент на перформансите и услугата за клиенти, воведувајќи менаџерски идеи и техники и логиката на деловниот сектор во функционирањето на јавната администрација. Овој модел подразбира приватизација на обезбедувањето услуги и одвојување на одредени активности од јавните претпријатија („аутсорсинг“), така што општата насока е дефинирана во централните државни тела, а потоа се спроведува од приватни компании.

---

⁸ Денес на светско ниво од достапната вода за пиење се користи само половина, а само по основ на порастот на населението тој дел до 2025 година ќе се искачи на 70%.

Слика 6
Figure 6

Покрај овие два модела и нивното преклопување, од деведесеттите години наваму, развиен е и трет модел, т.н. партиципативно управување. Овој модел подразбира редизајн на институциите, така што тие се реформираат според изборот и барањата на граѓаните и широк спектар на други актери кои поактивно влијаат на насоката на парите и јавната работа на институции преку хоризонтална координација и партнерства, што обезбедува ефикасност и легитимност на процесите на управување.

Овие модели во идеална форма не постојат во пракса, така што може да се најдат различни комбинации на контролни типови во светот.

2.2. Природен монопол во областа на услугиите

На пазарот за водоснабдување обично доминира природниот монопол за географската област во која снабдувачот на вода има изградена мрежа за водоснабдување на крајните потрошувачи.

Побарувачката за вода како функција на цената покажува многу нееластичен карактер.

Зголемувањето на цените на водата за мал, но сепак значителен процент не резултира со значително намалување на побарувачката на вода, и е една од причините за природниот монопол на давателите на услуги на вода.

2.3. Управувањето со водните ресурси низ историјата

Приватните иницијативи низ историјата биле клучни во воспоставувањето на современи системи за водоснабдување, што довело до приватни или управувани системи. Ова започнало како резултат на растот на градовите од средината на 1800-тите во повеќето

земји во Европа и Северна Америка.

Англија била претходник на современите системи за водоснабдување, кои подоцна се прошириле во Германија, и на други места во Европа и во САД. Меѓутоа, во доцните 1800-ти, како резултат на нивните незадоволителни перформанси (неефикасност, високи трошоци и корупција) или поради проблеми со јавното здравство во многу европски земји, овие услуги биле вратени во сопственост на јавноста или општината.⁹

Водоснабдувањето, особено во неразвиените земји е еден од најголемите предизвици со кои се соочува заедницата.

На почетокот на 19 век, снабдувањето со вода не било доволно, со низок квалитет и честопати многу ефтино. До почетокот на 20 век во Англија, водите биле достапни во соодветни количини, а квалитетот драстично се зголемил. До средината на 20 век, пристапот до вода бил квази универзален.

Разгледувањето на начинот на кој различните градови се справувале со управувањето со нивното снабдување со вода со текот на времето може да биде поучно за разбирање на денешните предизвици за водоснабдување.

Слика 7
Figure 7

---

⁹ Денес, во европските земји, урбаното водоснабдување е значително различно, почнувајќи од неучество на приватниот сектор (Холандија), до поврзување со приватниот сектор (Белгија, Финска, Франција, Германија, Грција, Италија, Шпанија,) и приватизација на водните ресурси без мотив за профитирање (Австрија, Данска и Шведска), до целосна приватизација (Англија и Велс).

Се тврди дека деловниот мотив бил главниот двигател за разгледување на првиот приватен предлог во средината на 1800-тите. Искуствата на Франција, Велика Британија и САД би можеле да бидат корисна илустрација за раните случувања. Даблин бил првиот модерен град што вовел водоснабдување во 13 век.

Првиот голем обид на Лондон да обезбеди снабдување со вода бил во 1582 година (од страна на Холанѓанецот Питер Морис подигнувајќи тркало со вода на мостот во Лондон). Како резултат на зголемената урбанизација во 19 век, Европа, која традиционално се потпираше на водата од бунарите, продавачите на вода или други извори било заменето со централизиран систем за водоснабдување. Фрагментираниот, единечен и локализиран систем бил напуштен во замена на високо централизиран и интегриран систем за водоснабдување.¹⁰

Се тврди дека Римјаните први пиеле вода како производ со цена. Фонтаните за вода биле карактеристика на римската цивилизација. Аквадуктите се граделе не толку од хигиенска намена, туку од социјални причини, како што се куќи за капење. Истите потоа ги водоснабдувале градските сливови и фонтани, за приватна употреба и за куќите за капење. Процентот е дека околу 40 проценти од водата што одела во Рим одела во приватни згради. Посебен данок се наметнал за оние кои користеле цевки од главниот систем до своите живеалишта (износот варира според големината на млазницата за цевки за напојување). Да се имаа пристап до вода во приватна резиденција било статус на симбол за луксуз, главно користен од сенатори. Даночните средства се користеле за покривање на трошоците за одржување на системот. Со овој метод, водата за богатите граѓани се сметала за економско добро, додека за граѓаните, водата била бесплатна и достапна.

Во Њујорк во 18 век, по периодот на користење јавни бунари што довело до хигиенски проблеми, започнало да се продава вода на оние кои би можеле да си го дозволат тоа. Голема епидемија на жолта треска се појавила во 1795 година и јавноста за оваа епидемија вината ја посочила во слабиот квалитет на водата и гнастите бунари. Под притисок на јавноста градот се свртел кон приватниот сектор за обезбедување чиста вода за пиење. На почетокот градот не сакал да направи првични инвестиции и затоа се повикал на инвеститорите во приватниот сектор. Се тврди дека општината не можела да собере доволно капитални заеми и даноци за да ги финансира работите. Оттука, компанијата

---

¹⁰Ова се случило во 1802 година во Париз, 1808 година во Лондон и 1856 година во Берлин.

Менхетен, која подоцна станала Банка Чејз Менхетн, била формирана за да испорачува вода во градот. Во првите 32 години, постави ла цевки од само 23 милји и продолжила да ги принудува жителите на Њујорк да ги користат езерцата и локалните бунари. Оваа компанија е една од најкорумпираните, некомпетентни и најкатастрофални експерименти за водоснабдување. Богатите луѓе започнале да се потпираат на увезената вода. Потоа, по серија на катастрофи (голем пожар во 1828 година и силно пробивање на епидемија на колера во 1832 и 1835 година), владата била принудена да го реши проблемот со водата. Клубот на комесари за вода бил создаден за да собере инфраструктурен капитал (резервоар) со цел да се снабди со вода градот. Треба да се потсетиме дека Филадельфија била првиот град кој изградил „софистицирани водоводи“ во 1801 година.

Слично на таа во Њујорк, поради големите проблеми во врска со приватните компании кои не ги почитуваат нивните обврски, општините го контролирале водоснабдувањето во Бостон, Њу Орлеанс и другите големи градови во Америка.

Статистичките податоци покажуваат дека до 1905 година најголемата категорија на општински долгови била поврзана со водоводите. Лондон има слична приказна како Њујорк во врска со приватниот сектор. До 19 век, снабдувањето со вода било концентрирано во девет компании за вода. Како резултат на големата епидемија на колера во 1840 година, водостопанските компании станале регулирани субјекти. Од нив требало да се доставува постојано филтрирана вода до живеалиштата. Во 1902 година, со Законот за вода, водните субјекти биле општинизирани. Одредена количина на вода се обезбедувала бесплатно преку добротворни организации во форма на јавни фонтани. Во раните 1800-ти, компанијата „Водовод“ од Лондон-мост практикувала некакви вкрстени субвенции за снабдување со вода.

Властите биле загрижени дека, за разлика од оние што можат да плаќаат, сиромашните нема да можат да ги користат услугите од приватниот сектор. Се тврди дека општинските и локалните власти не биле подготвени да преземат ризик за снабдување со вода во Лондон, што ги натерало приватните компании да го пополнат овој вакуум. Сепак, приватниот сектор не сакал да ги снабдува сиромашните со вода, освен преку средството на сопственикот или преку одделни резервоари со наизменично снабдување. Богатите имале свои залихи, додека сиромашните купувале вода од приватни продавачи по високи цени (две шилинзи - што е еквивалентно на нивната кирија) или добивале од реки и бунари. Во 1861 година учеството на приватно снабдување со

вода во поголемите градови било 60 проценти, што се намалило за 20% во 1881 година и само 10% во 1901 година.

Во периодот од 1900 година до 1974 година, општините биле надлежни за водоснабдувањето, со исклучок на 20 проценти од населението кои биле снабдувани од приватни компании за вода. Во периодот од 1974 година до 1989 година имало десет регионални водни структури (помеѓу 1974 година и 1989 година имало 29 приватни компании кои снабдувале со вода помеѓу петтина и четвртина од населението на Англија и Велс), а по 1989 година, снабдувањето со вода биле приватизирани.

Управувањето со водите во Франција се сметало како активност на непожелен сектор уште од самиот почеток. Во 1782 година, браќата Периер добиле дозвола за вода за водовод во Париз. Générale des Eaux (подоцна Вивенди и сега Веолија) го добил својот прв општински договор во 1853 година за време на владеењето на Наполеон III.

Во Берлин, градот не бил подготвен да потроши пари за изградба на водовод. Првиот систем за снабдување со вода го развил приватниот сектор од 1852 година. Услугите за вода се наплаќале но луѓето се сомневале во квалитетот на водата.

Наспроти искуството на Берлин, градот Минхен го финансирал системот за водоснабдување во 1883 година. Прашањето за сопственост не било тема до 1990 година.

Колонијалната историја исто така оставила печат на структурата на водните системи во земјите во развој. На пример, во поранешните британски колонии, водата се гледала како право. Поранешните француски колонии го усвоила Францускиот модел на вклучување на приватниот сектор со обезбедување услуги за вода. Дури се тврди дека тековните проблеми со водоснабдувањето во одредени градови во земјите во развој не можат да се разберат без повикување на историскиот развој, почнувајќи од колонијалната ера. Во поранешните британски колонии, водата се гледа како право.

2.4. Приватизација на водните ресурси

Вклучувањето на приватниот сектор во економската активност на водоснабдување за пиење има долга историја.

Во САД, општинските услуги обично ги обезбедувале приватни организации од почетокот на 19 век, но во втората половина на тој век општините започнале да се соочуваат со проблеми за пристап до вода и услуги и започнала транзицијата кон јавна контрола и управување со

водните услуги, а особено поради тоа што приватните добавувачи не ги исполниле условите за пристап и испорака на услугите за вода до сите граѓани на ист начин.

Во 19 век приватните компании држеле 94% од пазарот на услугите за вода, а додека во 2020 година уделот на приватниот сектор во овој бизнис изнесува само 15%. Во 1860 година, дури 74 од 156 даватели на услуги за вода во САД биле приватни компании.

Главниот мотив на приватниот сектор во активностите на водоснабдување и отстранување на отпадни води било остварувањето на висок профит.

Но, праксата покажала дека приватните компании не биле подготвени да инвестираат доволно капитал во овие активности,

Само општинските управи имале капацитет да инвестираат големи суми за да може да ги врати инвестициите во иднина. Од овие причини приватизацијата на овие услугите поврзани со водата во САД и Канада се одвивале со побавно темпо.

Имено, САД и покрај тоа што имаат долга традиција при обезбедувањето на услугите за вода од страна приватни компании, сепак, 85% од населението се снабдува со вода од јавни добавувачи. Во Европа, особено во Франција и Велика Британија, приватните добавувачи на водните услуги се присутни уште од средината на 19 век. Во Обединетото Кралство во 1989 година, владата на Маргарет Тачер ги приватизирала сите услуги за вода, кои биле во рацете на јавните органи.¹¹

Слика 8
Figure 8

Процесот
либерализација

н а

¹¹ Овие приватни добавувачи добиле концесија за инфраструктура за период од 25 години и држеле монопол во оваа област.

на услугите за вода што промовира систем на снабдување со услуги за вода е сличен на системот за снабдување со електрична енергија или гас. Искуството на Велика Британија покажува дека процесот на спроведување на реформите е тежок, дури и во оние земји што имаат високо развиен институционален капацитет и предупредува на основата на проблемот со приватизацијата на услугите за вода, а тоа е потребата да се изгради заштита на интерес за обезбедување услуги за вода од приватни добавувачи.

Неодамнешни поголеми меѓународни напори за приватизација на системите за вода и пазарите се феномен, со најголеми трансфери извршени во последните две децении од 20-ти век. На крајот на 2000 година, 93 земји имаа делумно приватизирани услуги за снабдување со вода за пиење, вклучително и Аргентина, Чиле, Кина, Колумбија, Филипини, Јужна Африка, Австралија, Велика Британија и земјите од Централна Европа. Сепак, денес само 10% од услугите за вода во светот се извршуваат од приватни компании. Во Јужна Америка, монополите на јавните претпријатија биле правило сè до средината на 90-тите години на минатиот век. Како и во многу други региони, јавните системи за испорака на услуги за вода не успеале да постигнат целосна покриеност.

Поради овие недостатоци, владите на земјите во Јужна Америка го зголемиле уделот на приватните компании во секторот за услуги за вода.

До 2000 година, практично сите држави во Јужна Америка започнале со договор за долгорочни концесии за обезбедување услуги за вода со приватни компании.

Во европските земји, приватизацијата на услугите за вода не е широко прифатена. Во Финска, Белгија и Шведска, доминантно се вршат услуги за вода од страна на јавните добавувачи и приватизацијата на услугите за вода е предмет на жестока политичка дебата. Холандија најпрво ја отфрли секоја можност за влез на приватен капитал во секторот за водни услуги, но во последниве години таквата можност е прифатена. Во Германија, учеството на јавно-приватно партнерство во снабдувањето со вода е околу 22%, додека Италија, и покрај обидите на централното државните власти да воведат елементи на приватизација во секторот за услуги за вода, сеуште не е прифтен како модел што ќе ја подобри состојбата во овој сектор. Во Хрватска, во 2010 година, Законот за вода ја исклучи можноста за приватизација на услугите за вода, услуга што може да ја извршуваат само јавни добавувачи.

Денес, во светот, јавните добавувачи доминираат со услугите на вода и снабдуваат повеќе од 90% од водата што се снабдува од системот за снабдување во развиените земји. Уделот на приватизираните услуги за вода се намалува од 2006 година, кога обезбедувањето на овие услуги беше се враќа во јавниот сектор.

Во современата неолиберална економија, врз основа на фундаментализмот на пазарот, каде е сите подредени на производство на пари и профит и водата се третира како производ за стекнување пари.

Под влијание на неолибералната економија водата од природен подарок се претвора во потрошувачко добро.

Некои земји го отфрлија концептот на ОН водата да се признае како човеково право и со тоа се отвори простор за комерцијално работење на мултинационални компании и корпорации кои правото на вода ќе го претворат во право на комерцијализација на вода а со тоа да се доведе до ситуација на огромна зголемување на цените на водата, како што веќе се случи во Париз, Берлин и Лондон. Тоа би било почеток на крајот цивилизација каква што ја знаеме. Па, и покрај тоа, некои земји (како на пример, Холандија, Италија) донесоа закони за забрана на приватизацијата на водата, иако се Европската комисија ја поддржува приватизацијата на водата.

Во неолиберална економија, сè е предмет на продажба, трговија и приватизација и, според тоа, и водата. Корпоративниот капитал приватизира природно ресурси, ги става под своја контрола и, со тоа, ги лишува луѓето од правото на вода.

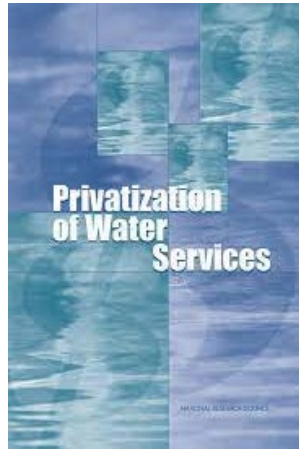
Кога водата е приватизирана, следниот чекор што корпорациите преземаат, е значително зголемување цени на водата.

Како природен ресурс, водата брзо стана производ и бизнис што носи големи профити.

За Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка приватизирањето на водата исто така стана многу профитабилен бизнис. Мултинационалните корпорации се обидуваат да ги искористат лабавите закони за животната средина, а особено во корумпираните држави, и постепено ги преземаат природните ресурси со вода, а особено во сиромашните земји.

Приватизацијата на водата доведува до повисоки цени на водата од два до три пати, па дури и повеќе. Од друга страна искуството покажува дека сопствениците на приватизираните водни ресурси го гледаат само профитот и не посветуваат доволно внимание на контролата и одржувањето на системите за вода.

Слика 9
Figure 9

Според принципот на приватно јавно партнерство, јавниот сектор би требало да ги заштитува интересите на граѓаните додека пак приватниот да се грижи за профитот.

Со кршење на правото за пристап до вода за пиење се уништува една културна и цивилизациска вредност, а ова им се заканува не само на сиромашните земји, туку и на целокупното светско население.¹²

Иако водата е „дар на природата“ и природно добро, тоа е денес, под влијание на моќните глобални институции, се претвора во трговски производ.

Од деншен аспект, поради перцепцијата на водата како на производ и растечките дефицити во јавните буџети, се поголем е притисокот врз локалните и националните власти да ги комерцијализираат системите за водоснабдување. Таквата промена кон комерцијалните текови ја менува самата природа на улогата на водоснабдување и граѓаните стануваат „потрошувачи“, а не еднакви субјекти во дистрибуцијата на ова јавно добро. Донесувањето на одлуки во управувањето со националните ресурси стануваат обврска на мултинационални корпорации а не на граѓаните и нивните избрани претставници, и водата станува производ, а не човеково право.

Според многубројните досегашни направени анализи, во скоро сите случаи, приватизацијата доведе до значително зголемување на цената на водата за домаќинствата и намалување на инвестициите во инфраструктура поврзана со водата. Достапноста, квалитетот и опфатеноста со услугите, особено за населението со помала куповна

---

¹² Според логиката на неолиберални приватизатори на водните ресурси, доколку човекот не може да си купи вода, не мора и да живее?

моќ не е зголемена, туку напротив и во некои случаи е намалена. Од ова произлегува дека нема значителна позитивна разлика во економската ефикасност помеѓу јавните и приватните компании за водоснабдување. Оттука, последните години, забележителен е трендот на раскинување на договорите за концесија со приватните компании, т.е. рекомунализација на услугите за водоснабдување.

3. Приватизацијата на водата во Боливија како неуспешен пример

Примерот од Боливија од пред околу 20 години, каде се водела „војна за водата“, е епско поглавје во историјата на планетата земја, каде обединетиот народ протерал моќна транснационална корпорација која ја приватизирала нивната вода.

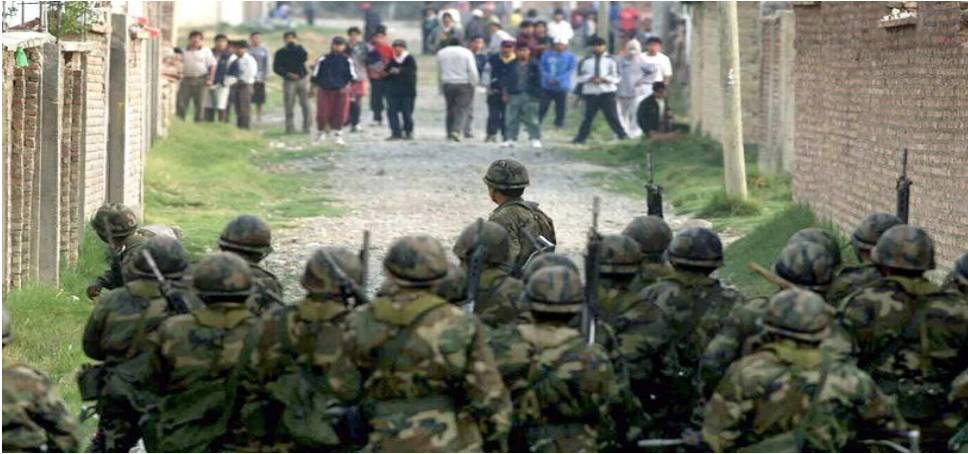
Победата на народот во Боливија инспирирал и други движења ширум светот кои ја бранат водата како општо добро, а не како производ од кој може да се профитира, и иститеда се борат да ги повратат своите води и природни ресурси од корпоративната контрола и уништување.

Војна за водата се водела во градот Кочабамба, четвртиот по големина град во Боливија. Сè започнало во 1997 година кога Светска банка и позајмила пари на Боливија за подобрување на системите за вода во поголемите градови, вклучително и Кочабамба, во замена за нивна приватизација.

Во септември 1999 година, владата го предала снабдувањето со вода во градот, без никакви јавни консултации, на конзорциум предводен од инженерскиот гигант од Калифорнија, Bechtel Corporation. Набргу потоа, Бехтел енорно ја покачил цената на водата, и покрај тоа, целиот јужен дел на градот останал без пристап до вода. Оваа околност ја искористиле многу приватни претприемачи кои започнале да продаваат вода од цистерни, која била многу неквалитетна. На луѓето им било забрането да собираат вода од дожд.

Приватизацијата на основните човечки ресурси довела до народно востание и избувнување на протести кои достигнале жариште за само неколку дена.

На 10 јануари 2000 година се собрале голем број граѓани, работнички организации, синдикати, формирани комитети за вода, студенти, активисти за животна средина, експерти кои се занимавале со проблеми со водоснабдување и други.

Слика 10

Figure 10

На собирот се одржале консултации на кои било одлучено да се блокираат улиците на Кочабамба. Блокадата започнала на 11 јануари, а улиците на градот биле преплавени со луѓе за само неколку часа. По три дена, владините претставници прифатиле преговори со бунтовничките граѓани, но нивното започнување постојано било одложувано.

Слика 11

Figure 11

На почетокот на февруари блокадата била повторно започната и режимот овој пат решил да одговори со сила. Испратени биле силни полициски сили кои започнале да ја разбиваат блокадата. Сепак, насилното сузбивање на протестите го зголемило незадоволството кај граѓаните.

На 4 февруари 2000 година илјадници луѓе кои марширале во знак на протест биле пречекани од трупите и полициските служби од Орур и Ла Паз. Имало дводневен судир со полицијата, која употребила солзавец.¹³

За само неколку дена, Кочабамба станала парализирана. Владата повторно се согласила на преговори, а демонстрантите побарале поништување на законот за приватизација на изворите на вода и системите за водоснабдување.

Бидејќи владата не го исполнила ова барање, жителите на градот и околните места сами организирале референдум, на кој одговориле над 50.000 граѓани. На референдумот, мнозинството граѓани (95 проценти) гласале против приватизацијата. Сепак, бидејќи владата продолжила да одбива да преговара, протестите се радикализирале и тие се појавиле и во други делови од државата.

Многу патишта биле блокирани, а генерален штрајк бил во Кочабамба, дедека активистите ротирале во смени со цел да ја одржат блокадата. За сето ова време, заедницата се грижела активистите да ги снабди со храна и пијалоци.

Откако полицијата уапсила неколку активисти, протестите станале уште порадикални и имало голема мобилизација на луѓе во селата со цел да се одржи блокадата.

Во самиот град Кочабамби, деца, мажи и жени однеле молотови коктейли, ножеви и камења на градскиот плоштад и биле подготвени за отворена конфронтација со полицијата. Во еден момент, полицијата отворила оган кон демонстрантите, а во судирот загинал тинејџерот Виктор Хуго Даза (17).¹⁴

Активистите ја продолжиле блокадата, а владата била принудена да се согласи на укинување на законот за приватизација на водоснабдувањето и изворите на вода, а Бехтел бил принуден да ја напушти земјата.

---

13 Скоро 200 демонстранти биле уапсени, додека 70 демонстранти и 51 полицаец биле повредени.

14 Тој станал херој во борбата против приватизацијата, а неговото мртво тело го однеле активисти на плоштадот.

Системот за водоснабдување во Кочабамба повторно станал јавно добро.

3.1. Влијанието на судирите за вода во Боливија на меѓународно ниво

Оскар Оливера, портпарол на Коалицијата за одбрана на вода и живот (организацијата што го предводел востанието во април 2000 година), изјавил дека за многу луѓе борбата значела „враќање на водата како основен ресурс, но и враќање на нивното достоинство, доверба и можност за организирање и обликување на нивната иднина“.

По војната за вода, Боливија доживеала бран на народен отпор против неолибералните политики наметнати на земјата во текот на 1980-тите и последователното корпоративно преземање на природните ресурси, како и повици за ново Конститутивно собрание за дизајнирање нов модел на земја и демократија.

Оваа војна оставила значајно влијание и на меѓународно ниво - односно мерка за времето на движењето против глобализацијата и помогнала да се реши глобалната корпоративна стратегија за приватизација на водата.

Ова исто така инспирирало и други движења ширум светот кои ја бранат водата како општо добро, а не како производ од кој може да се профитира.

Овој концепт на вода како општо добро бил подоцна усвоен во новиот боливиски устав, во кој пристапот до вода е основно право, а државата има за задача да го обезбеди.

На меѓународно ниво, Генералното собрание на Обединетите нации во јуни 2010 година има донесено резолуција со која се признаваат основните човекови права на вода.

3.2. Водните ресурси во Боливија од денешен аспект

Владата на претседателот Ево Моралес инвестирал околу 2,9 милијарди долари за целосен пристап до вода за пиење, наводнување и канализација во текот на изминатите 13 години.

Боливија има постиганто значителни подобрувања кога станува збор за пристапот до вода под водство на претседателот Моралес, а инвестициите постојано се зголемуваат.¹⁵

Денес, повеќе од 9,7 милиони луѓе (околу 86 проценти од населението) имаат пристап до вода. Што се однесува до урбаното

---

15 Изјава на министерот за животна средина и вода во Боливија, г-дин Карлос Ортуно.

население, околу 95 проценти од луѓето имаат пристап до вода, во споредба со 67 проценти во руралните области.

Во 2005 година, пред Моралес да дојде на власт, само 68 проценти од урбаното население имале пристап до вода и 44 проценти во руралните области.

Боливија има за цел да им овозможи на сите жители пристап до вода до 2025 година.

4. Заклучок

Проблемот со климатските промени ги засега сите држави во светот, па оттука и справувањето со нив е задача и обврска на сите.

Предизвикот на светско ниво се намалените расположливи водни ресурси, но и зголемените потреби за вода.

Важноста на климатските промени директно влијае врз количеството на вода со кое располагаме.

Недостигот од свежа вода за пиење и за одржување на основниот степен на хигиената ќе го потресат светот како нова природна катастрофа во новиот милениум, која ќе однесе многу човечки животи, ќе предизвика преселба на луѓето, гладување, исчезнување на животински видови, но и ќе биде основа на нови геополитички стратегии, интереси и конфликти.

Ограничената и непостојана достапност на вода го намалува економскиот раст, предизвикува миграција и разгорува граѓански конфликт, што поттикнува натамошна потенцијално дестабилизирачка миграција. За среќа, постои начин да се избегне кругот на сиромаштија, беда и конфликт.

Се поголемите потреби за вода и растот на населението ќе ја направат пивката вода најдефицитарен стратешки ресурс во 21 век, а со тоа ќе се зголемува опасноста од избивање на нови конфликти за обезбедување на сигурни извори за снабдување.

Ако земјите сега преземат акција за спроведување на ефективни политики и практики за управување со вода, поддржани од добро испланирани стимулации, тие не само што можат да ја сменат насоката од лизгање кон недостиг на вода, туку, исто така, да ги подигнат нивните стапки на економски раст на годишно ниво.

Снабдувањето со вода може да му се довери на јавен или приватен добавувач и изборот помеѓу овие две опции е секогаш на јавните органи во чијшто делокруг се користи водата.

Со цел приватизацијата на водните услуги да биде успешна, неопходно е да се обезбеди силен регулаторен и надзорен систем на јавните органи, кој мора да обезбеди заштита на јавниот интерес претставен во снабдувањето со јавни услуги за вода на корисниците во сите сегменти на општеството и членовите на различни социјални групи според принципот на еднаквост.

Освен желбата за профит што се уште е распространета, денес главните двигатели на зголеменото учество на приватниот сектор во бизнисот со вода, се слабите перформанси на јавните претпријатија за вода, недостатокот на јавни финансии, условувањата на донаторите, зголемувањето на ефикасноста итн.

Историјата предупредува дека водата не може и не треба да се третира само како економско добро, туку трба да и се дадат и други димензии како што се политичките, социо-културните, технолошките, еколошките, а и законодавните тела исто така треба да се земат во предвид.

Водата е богатство од природата и сите луѓе на планетата земја го имаат правото на вода како дар на природата. Исто така, сите видови и сите екосистеми на Планетата Земја се зависни и од вода, и тие имаат право на својот дел од водата. Како „заеднички добро“, водата нема и не познава граници и не може да биде приватна сопственост и производ.

Денес, во овој свет на профит, каде што има екстремно богати од една страна, и крајна сиромаштија од друга страна, продажбата на водата заради профит го нарушува природното право на човекот за непречен пристап до водата.

Водата е специфичен и неопходен ресурс за одржливост на сè на оваа планета и затоа не треба да биде производ за продажба, но сепак тоа не е така.

Трговијата со вода носи огромни профити. Кога водата станува производ за продажба, и како и на секој друг производ се охрабрува нејзината потрошувачка без оглед на способноста за нејзино обновување. Со тоа неповратно се уништува животната околина.

Во денешниот свет на профит, одделни земји, но и големите мултинационални компании сакаат да имаат контрола над скоро сè што е од витално значење за животот на човекот. Ова им овозможува да диктираат цени односно остваруваат голем профит, а последователно на тоа им овозможуваат да управуваат и да владеат со животот на луѓето. Водата е неизбежно еден од најважните елементи на животот. Тој што ги контролира изворите на водите ќе може да манипулира со економијата и владите.

Кај пропаднатите економии, со претходна помош за нивно пропаѓање, лесно се поставува условот за приватизација на водата, за да се добие кредит или да се врати заостанатиот долг. Законите што ја ограничуваат приватизацијата на водата не е тешко да се променат (доколку е потребно и по итна постапка). За жал, некои дури и не размислуваат за тоа што значи мултинационалните корпорации да ги преземаат природни водни ресурси низ целиот свет. Водата станува вреден производ. Се почесто се нарекува сино злато, т.е. нова нафта. Корпорациите и богатите нафтени семејства со купувањето правото на вода од корумпираните влади си овозможуваат контрола над нациите ширум светот.

На светско ниво бизнисот со вода во шишиња вреди 110 милијарди долари.

Дали на планетата земја во тајност се води војна за пивка вода а која што ќе стане јавна во моментот кога ќе бидат исцрпени нафтените резерви во светот.

До 2030 година експлатацијата на нафта ќе го достигне својот врв. Дали тоа значи дека големите коорпорации своите сили од полињата на „црното злато“ ќе ги преселат на изворите на водата за пиење.

Најдобар начин за освојување на териториите богати со вода е нивна дестабилизација и инфилтрирање на марионети коишто ќе ги извршуваат нивните налози, за подоцна истите тие крестатори на контролираниот хаос ќе излезат во јавноста представувајќи се како миротворци и инвеститори кои од љубов дошле кај обичните луѓе и со себе донеле мир. Мир во чијашто позадина се крие војна, и не обична војна, туку војна за тоа од што зависи животот на секој од нас.

Со паметни политики и интервенции за водата, земјите можат да обезбедат иднина издржлива на климата и безбедна во однос на водата.

Се разбира, не сите земји ќе го следат истиот пат за осигурување на иднина безбедна со вода. Но, како што земјите ги развиваат своите стратегии, тие можат да гледаат идеи една од друга и да имаат увид во тоа што функционира, а што не.

Со силна и претпазлива акција, владите од целиот свет можат ефикасно да се справат со природните ограничувања и неизвесности кои влијаат врз водните ресурси.

Toni Gjorgiev, PhD

Associate professor, Military Academy Mihailo Apostolski

Goce Stoilovski, LLM

PhD candidate, Military Academy Mihailo Apostolski

Abstract: *The increase in the number of earthlings, the increase in wealth and lifestyle worldwide, exceeds the ability of the planet to cope with the consequences of human activities. Fresh water reserves will not be enough to meet the needs of the world's growing population. According to forecasts, in a few years the price of water worldwide will increase several times. This means that the water business will become one of the most profitable.*

Around the world, under the dictates of major international corporations, the World Bank and the IMF have already begun the process of privatizing drinking water sources. Today, the question is increasingly asked whether the earthlings in the near future are facing unrealistic increase in the price of drinking water and its privatization around the world. He who will be the master of natural resources has the best chance of surviving in the coming decades and centuries.

Keywords: *water, resources, privatization, conflicts.*